

Autor si je vedomý niektorých nedostatkov svojej knihy, ktoré vyplývajú zväčša z toho, že bola napísaná narychlo, kým nie je neskoro, ako sám hovorí. Napriek tomu ju však musíme hodnotiť ako veľmi seriózny príspevok vynikajúceho vedca a popredného činiteľa svetového mierového hnutia k riešeniu naliehavých problémov našej epochy. Dúfame, že kniha čoskoro vyjde aj v Československu.

J. Švihran

M. SKYBA, O VĚČNOSTI VESMÍRU*

V poslednom období vyšlo viac prác, v ktorých sa rieši problematika vesmírnych svetov. Táto skutočnosť úzko súvisí s rozvojom sovietskej astronautiky, ktorá už dosiahla rad prenikavých úspechov. Všetky nadobudnuté poznatky sa zhodujú v jednom — potvrdzujú tézy marxistickej filozofie o povahe sveta. Idealisticko-náboženská kozmogónia sa tým dostáva do úplného závozu. O tom nás presvedčuje i Skybova populárnovedecká kniha.

Autor sleduje v práci vývoj tých astronomických poznatkov, ktoré majú vzťah k pochopeniu súčasných materialistických názorov a nábožensko-idealistických učení o „počiatku“ kozmu (12). Nevššima si teda ostatné fakty. Vytýčený problém skúma historickou a porovnávacou metódou. Hovorí, že najstaršie báje o existencii sveta charakterizuje antropomorfizmus a antropocentrizmus. Príčiny týchto predstáv správne vidí v celkovej spoločenskej situácii starovekých národov. Dokazuje, že v akých podmienkach ľudia žijú, tak i myslia a konajú. Preto inak myslí Egypťan, Eskymák, Číňan, obyvateľ Grónska atď. Zaoberá sa najvyšpejšími starovekými kozmogóniami (babylónska a egyptská), na ktoré nadväzujú pomerne vyspelé kozmogonické predstavy grécke, židovské a kresťanské. Tieto najstaršie modely vesmíru dokazujú, že náboženské predstavy nie sú človeku vrodenej.

V ďalšom autor kriticky rozoberá obsah biblickej *Genesis*, ktorá je základom židovského a kresťanského názoru o stvorení sveta. Veľkú pozornosť venuje i antickým materialistickým názorom. Upozorňuje, že Demokritovu myšlienku o nekonečnosti svetov v re-

nesanáčnom období ďalej rozvinul Bruno a Descartes.

V druhej kapitole kritizuje Skyba kresťanskú kozmogóniu, ktorá bola vždy súčasťou ideológie vládnučích tried. Poznemenáva, že hoci Koperník už r. 1543 dokázal neoprávnenosť geocentrického názoru, predsa až r. 1822 bolo „oficiálne dovoľené“, aby sa Zem otáčala (41). Autor vidí i v kresťanstve antropomorfné prvky, ktoré sú však odrazom zmenených spoločenských pomerov v období vzniku kresťanstva. Zaoberá sa aj prvými dvoma dôkazmi existencie boha T. Akvinského.

Hoci celá kniha má charakter prírodovedeckej kritiky kozmogonických teórií, jednako od tretej kapitoly — kde sa analyzujú nové a novšie astronomické názory — je to úplne evidentné. V kapitalistickej spoločnosti, založenej na vyspelej technike, nie je už možné uvádzať tie banálne „dôkazy“, ktorým ešte uveril feudálny poddaný. Buržoázny štát a cirkev si preto vydržiavajú určitú skupinu „vedcov“, ktorí robia apologetiku náboženskej ideológie. Táto skupina ľudí, vyzbrojená serióznymi astronomickými, matematickými a fyzikálnymi poznatkami, z rôznych dôvodov robí z prírodovedeckých faktov idealistické závery v prospech náboženstva. Najvýhodnejšou disciplínou je k tomu, pravda, astronómia. Práve v tejto vede prekrúcajú tézy o prvotnosti hmoty, o nekonečnosti času a priestoru, ktoré (obrátene) majú podporiť kresťanskú kozmogóniu, i keď v silne rafinovanej podobe. „Dosiť sa síce v kozmológii uplatňovali tak náboženské, ako aj iné triedne ideológie, často vo veľmi jemnej a zdanlivo vedeckej forme.“¹

V ďalšom sa budeme zaoberať riešením noetických problémov. „Astronóm pozorujúci hviezdne svety samozrejme sa nemôže prikláňať k subjektívnemu idealizmu, resp. solipsizmu.“² A keďže si nemôže dovoliť túto hrubú idealistickú špekuláciu, tak skutočnosť mystifikuje tam, kde sa riešia veľmi páľčivé problémy. Idealistickí astronómovia pripúšťajú teda možnosť existencie sveta, no vynachádzajú v ňom zasa iné „neprirodzenosti“. „To však neznamená, že príroda je dokonale deterministická...“³ prehlasuje J. Jeans. Hovorí, že z určitých teórií vyplýva, že príroda

¹ L. Rieger, *Prolegomena ke kosmologii*, Praha 1958, 4.

² L. Rieger, c. d., 7.

³ J. Jeans, *Nové základy prírodovedy*, Praha 1948, 206.

* Vydalo Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960, strán 127, Kčs 3,70.

síce existuje, no je vraj mimo nášho dosahu. „Prírodu môžeme pozorovať len s istou neurčitostou, akoby zahalenú v oblakoch prachu, ktorý sami uznávame.“⁴ Podobné názory hlása Jeans aj v otázke večnosti vesmíru: „A tak veríme, že vesmír nie je trvalý útvar. Žije svojím životom a putuje po ceste od narodenia k smrti práve tak ako my všetci.“⁵

Skyba ukazuje, že idealisti zneužili i druhý zákon termodynamiky (zákon entropie) v prospech stvoriteľa, v prospech teórie o konečnosti sveta. Nevedecká je aj hypotéza o „rozpínaní vesmíru“, vybudovaná na základe predstavy o rýchle sa vzdialujúcich galaxiách a Lemaitrova teória o superhustom praatóme, v ktorom bol vraj kedysi sústredený celý vesmír.

V poslednej kapitole sa autor zaoberá nekonečnosťou vývoja vesmírnych objektov. Ukazuje, že túto problematiku materialisticky najlepšie prepracovali sovietski astronómovia (Fesenkov, Ambarcumjan a i.).

Diskutabilná je štvrtá podkapitola poslednej kapitoly, ktorá si zaslúži náležitú pozornosť. Autor v nej — z hľadiska kozmu — hovorí o zvrzatosti a nezvrzatosti, o prograse a regrese, o nemožnosti jednosmerného vývoja, o kritériách pokroku.

Kniha nepresahuje rámec populárnovedeckej práce; mnohé veci by bolo možné pozmeniť a doplniť. Je aktuálna svojím ateistickým zameraním.

M. Burica

JEAN MESLIER, ZÁVĚŤ.*

„Sú takí, ktorí sa rodia posthumne“, hovorí Nietzsche vo svojom *Antikristovi*. Tieto slová platia v plnej miere aj o Meslierovi (1664—1729). Zaživa neznámy kňaz v zastrčenej dedine Étrepigny na francúzskom vidieku, píšúci na sklonku života *Závet*, v ktorej vyložil svoje svetonázorové krédo, pravý opak toho, čo musel hlásať po celý život, po smrti slávny mysliteľ, aspoň medzi pokrokovou inteligenciou, úryvky z diela ktorého vydávajú Voltaire a Holbach a ktorý sa považuje za predchodcu encyklopedistov. A právom. V tomto diele nielenže nachádzame akýsi prierez mysliteľmi

⁴ J. Jeans, c. d., 10.

⁵ J. Jeans, *Zázračný svět hvězd*, Praha 1946, 126.

* Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960, 721 strán.

pokrokového francúzskeho osvietenca-materialistu, takže to, čo ostatní rozviedli vo viacerých spisoch, tu je zhrnuté v jednom, ale je tu celkom lapidárne vyslovených aj mnoho myšlienok, pripisovaných neskorším mysliteľom ako ich autorom. Nájdeme tu celú Holbachovu etiku (hoci ani Meslier nebol v tejto súvislosti originálny), je tu jasne vyslovená „Rousseauova“ slávna myšlienka o súkromnom vlastníctve ako zdroji spoločenského zla, dávno pred Reimarusom, nemeckým deistom z druhej polovice 18. stor., hovorí sa tu o Ježišovi ako o človekovi, ba človekovi v najhoršom zmysle slova atď. Ba revolucionár Meslier ide aj ďalej, ďalej než zachádzajú najpriebornejší francúzski osvietenci z konca 18. stor., takže Voltaire a Holbach vydávajú iba tie úryvky z jeho diela, v ktorých sa bojuje proti náboženstvu, kde sa vykladá jeho prirodzená morálka a obchádzajú jeho požiadavky násilného zvrhnutia upírov pracujúceho ľudu, šľachty, vyššieho duchovenstva a všetkých tých, ktorí sú neúžitocní a žijú z jeho práce. Svojimi sociálnymi požiadavkami sa Meslier radí medzi utopických komunistov, v čom, ako vieme, ho nikto z popredných francúzskych osvietencov nenasledoval. Dielo má však, prirodzene, aj svoje nedostatky, ktoré vyplývajú z celkovej obmedzenosti osvietenkej platformy, na ktorej Meslier stojí. Tu neraz aj vulgarizuje, najmä keď hovorí o náboženstve.

Jadrom Meslierovej kritiky, ako poznamenáva aj V. P. Volgin, autor úvodnej štúdie k prekladu, je kritika spoločenských neporiadkov vo feudálnom Francúzsku na prelome 17. a 18. stor. Meslier žil na dedine a v živom styku so skutočnosťou mal možnosť priamo pozorovať feudálne sociálne vzťahy a pátrať po ich príčinách. Od prírody sú si všetci ľudia rovní, hovorí. Ako je teda možné, že dnes existujú také veľké majetkové a sociálne rozdiely medzi nimi? Hlavnou príčinou toho je súkromné vlastníctvo, vzniknuté násilníctvom, uzurpátorstvom a udržiavané tyraniou, krviprelieváním a pod., ako to ukazujú dejiny šľachty a panovníkov. Tak sa stáva, že jedni svojou prešibanosťou získavajú obrovské majetky a žijú v prepychu, kým skutočný tvorca hodnôt — poddaný ľud, žije horšie ako zver. Ľud živí šľachtu, tohto diabla v ľudskej podobe, celú armádu nepracujúcich parazitov, ako sú mnísi a vyššie duchovenstvo, platí obrovské dane krvilačným kráľom atď., hovorí Meslier, v slovách ktorého sa tu zreteľne ozývajú názory súčasných fyziokratov.